

29/6

Nazismen i Danmark

EN SKRIFTSERIE, Nordiska studier i sociologi, har börjat utges under ledning av professor Theodor Geiger i Arhus — en framstående och allsidigt orienterad samhällsforskare — i samverkan med vetenskapsmän från de andra nordiska länderna, från Sverige vår förste professor i ämnet, Torgny T. Segerstedt. Initiativet är så mycket mer glädjande som utgivarna lovar att begränsa sig till "undersökelse af erfaringsvidenskabelig art" och att främst publicera studier som bidrar till belysningen av samtidens samhälle. Spekulativ begreppsgymnastik av den art som stundom synes hota att göra sociologin till en andra eller tredje klassens filosofi är alltså bannlyst.

Det första, nyss publicerade arbetet i serien står i god överensstämmelse med utgivarnas program. Två unga danskar, *Knud Brix* och *Erik Hansen*, har i en liten men innehållsrik skrift behandlat "Danska nazismen under besättelsen" (Schultz forlag i Köpenhamn). Deras huvudkälla är ett efter befrielsen påträffat kartotek över det danska nationalsocialistiska arbetarpartiets medlemmar. Även om uppgifterna i kartoteket i vissa hänseenden är ofullständiga och bristfälliga, ger de dock jämte författarnas kompletteringar och kommentarer en ganska god bild av den danska nazismen under ockupationen, särskilt rörelsens sociala struktur.

Det danska nazistpartiet hade vid krigsutbrottet 1939 inte fullt sex tusen medlemmar. Under tiden före ockupationen av Danmark förändrades icke nämnvärt denna siffra, och först ett par månader efter den 9 april tog rekryteringen fart. I juni 1940 ingick 454 nya medlemmar, i juli 712, i augusti 918; stegringen kulminerade i oktober detta år med nästan mindre än 1.233 nyinskrivna.

Sedan ingick under ett par år 300—500 medlemmar i partiet varje månad. Vid årsskiftet 1942—1943 sjönk siffran betydligt för att under våren 1943 och därefter närma sig noll. I det hela har bortåt 23.000 danskar varit partimedlemmar, alltså en försvinnande liten del av landets befolkning.

Rekryteringen påverkades uppenbarligen mycket starkt av inrikes- och utrikespolitiska händelser. De tyska segrarna och Quislings maktövertagande i Norge (september 1940) ökade starkt partiets numerär medan de allierades framgångar på vintern 1942—1943 framkallade total stagnation. En del händelser i Danmark, t. ex. den till Ryssland utsända frikårens skandalösa uppträdande under permissionen på hösten 1942 och de demokratiska partiernas överväldigande seger vid valen i mars 1943, tycks också ha varit av betydelse. I det hela kan man redan av dessa rekryteringsuppgifter sluta sig till att övergången till nazismen väsentligen var betingad av önskan att stå väl hos maktavarna och segrarna, icke av ideella skäl.

Relativt stor var anslutningen till nazistpartiet i Köpenhamn och i städerna i allmänhet; på 1.000 köpenhamnare kom 11, på 1.000 landsortsbor endast 6 partimedlemmar. Detta synes huvudsakligen bero på att agitationen för inträde i partiet koncentrerades till de större städerna. Författarna gör även andra förklaringsförsök av delvis något löslig beskaffenhet, och deras resonemang synes på denna punkt inefatta vissa motsägelser (jfr s. 25 och s. 33 ff.). Vid 1943 års val, då nazistpartiet i hela Danmark nådde omkring 43.000 röster, visade det sig att fördelningen av de nazistiskt röstande i stor utsträckning var en annan än av de till partiet anslutna; i några lantdistrikt där partiet hade endast få medlemmar nådde det ett jämförelsevis högt röstetal.

Av större intresse är undersökningen av partiets rekrytering från synpunkten av yrke och socialgrupp. Till de kategorier inom vilka nazismen vann framgång hörde bland andra bagare, restaurangfolk, grosshandlare, fabrikörer, trädgårdsarbetare, godsägare och grovarbetare.

Varför? Författarna erkänner generöst att de från början utgått från att situationen skulle vara en helt annan. Emellertid är det inte svårt att tänka ut rimliga förklaringsgrunder. Den mest generella synes vara att nazismen varit stark bland dem som direkt eller indirekt arbetat för eller gjort affärer med tyskarna; hit hör exempelvis grosshandlare som ville handla med ockupationsmyndigheterna och grovarbetare som fick anställning vid bygandet av befästningar. Författarna tror sig också kunna fastställa ett visst sammanhang mellan arbetslöshet och nazism; inom bageriyrket var arbetslösheten stor, och många bagare tog därför tjänst hos ockupationsmakten. Över huvud synes det sannolikt att missnöjda yrkesgrupper, folk i ett kritiskt ekonomiskt läge, var jämförelsevis tillgängliga för nazismen. Andra mera tillfälliga omständigheter spelade dock med säkerhet in; sålunda nämnes att många av de danska godsägarna är av tysk härstamning.

I den tyska nazismens utveckling kan man högst schematiskt urskilja två stadier: det psykologiska, då nazismen främst vann anslutning bland särpräglade individer inom skilda samhällsgrupper — missanpassade och eljest misslyckade, fanstaster, s. k. brustna genier, sadister, homosexuella osv. —, och det sociala, då vissa socialgrupper, såsom tjänstemän, bönder, arbetslösa i manschetttyrken, på grund av föreställda intressen i stor omfattning anslöt sig till partiet. I de ockuperade länderna, där nazismen från början representerat makten och vinningen, men också vanhedern, bör rimligen partitillhörighetens bakgrund delvis ha varit en annan. Det kan antas att en förening av intensiv inriktning på det kortsiktiga intresset och avsaknad av eller förakt för moraliska motiv här varit i hög grad bestämmande. De efter ockupationen rekryterade nazisterna har varit

egoister i ordets mest egentliga mening.

Herbert Tingsten